

0-6 Ay Arası Bebeği Olan Annelerin Covid-19 Korkusu ile Emzirme Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*

Investigation of the Relationship Between the Fear of Covid-19 and the Attitude of Breastfeeding of Mothers With Babies Between 0-6 Months

Bahar KANBER¹, Kerime Derya BEYDAĞ²

ÖZ

Bu araştırmada, 0-6 ay arası bebeği olan annelerin COVID-19 korku düzeyleri ile emzirme tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, İstanbul'daki bir özel hastanede 1 Kasım-31 Aralık 2020 tarihleri arasında başvuran 244 anne ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, tanıtıcı veri formu, COVID-19 Korkusu Ölçeği ve Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum, maksimum, Bağımsız t testi, ANOVA varyans testi ve spearman korelasyon analizi kullanılmıştır.

Araştırmada annelerin COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması 23,33±4,19 ve Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği puan ortalaması 63,63±5,77 olarak bulunmuştur. Annelerin ve bebeklerin demografik özellikleri ve emzirmeye ilişkin özelliklerinin COVID-19 korku düzeyi ve bebek beslenmesi tutumunu etkilemediği saptanmıştır ($p>0,05$). Annelerin COVID-19 korkusu arttıkça bebek beslenmesi tutum düzeyleri de pozitif yönde artmaktadır ($p<0,05$).

Hemşire ve ebelerin, COVID-19 pandemisinde anneleri ve anne adaylarını emzirme sırasında alınacak önlemler konusunda bilgilendirmesi ve emzirmeyi devam ettirme konusunda teşvik etmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anne, COVID-19 korkusu, Bebek beslenmesi, emzirme Tutumu

GİRİŞ

Çin'in Wuhan bölgesinde başlayan ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 18 Mart 2020 itibarıyla 159 ülkede 8000'den fazla ölümün meydana geldiğini bildirerek salgın olarak ilan edilen COVID-19 hastalığı insanların hayatını tehdit etmektedir (1-3). Şiddetli Akut Respiratuvar Send-

1-Uzman Hemşire, Medİstanbul, İstanbul

E-posta: bahargeyik8787@gmail.com ORCID ID:0000-0002-3549-1749

2-Prof.Dr. İstanbul Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İstanbul E-posta: kderyabeydag@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-7251-4882

*Bu çalışma, İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı tarafından 2021 yılında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Gönderim Tarihi:26.08.2021 - Kabul Tarihi: 05.07.2023

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine the fear of COVID-19 and breastfeeding attitudes of mothers with babies between 0-6 months. 244 mothers who applied to private hospital in Istanbul between November 1st and December 31st 2020 were included in the study. Data were collected using the Personal Identification form, the Fear of COVID-19 Scale, and the Iowa Infant Nutrition Attitude Scale. The data were evaluated with the SPSS.25 statistical program. Number, percentage, means, standard deviation, minimum, maximum, Independent test, ANOVA variance test and Spearman correlation analysis were used in the study.

The mean score of the mothers included in the study was 23.33 ± 4.19 in the Fear of COVID-19 Scale and 63.63 ± 5.77 in the Iowa Baby Nutrition Attitude Scale. It was found that demographic and breastfeeding characteristics of mothers and babies did not affect COVID-19 fear levels and infant feeding attitudes levels ($p>0.05$). As mothers' fear of COVID-19 increases, baby feeding attitude levels also increase positively ($p<0.05$).

It is recommended that nurses and midwives inform mothers and expectant mothers about the precautions to be taken during breastfeeding and encourage them to continue breastfeeding during the COVID-19 pandemic.

Keywords: Mother, Fear of COVID-19, Baby nutrition, breastfeeding Attitude

romu olarak bilinen hastalığın immun sistemi tam gelişmemiş olan bebeklere etkisinin net olmayışı, bu süreçte annelerin bebeklerini emzirmesinin güvenli olup olmadığı gibi sorunları da beraberinde getirmiştir (4, 5).

Amerikan Pediatri Akademisi ve DSÖ bebeklerin ilk 6 ay sadece anne sütü ile beslenmesini ve emzirmenin en az iki yaşına kadar devam ettirilmesini önermektedir. Anne sütüyle beslenmenin sürdürülmesini etkileyen demografik, biyolojik, psikolojik ve sosyal pek çok belirleyici faktör olmakla birlikte, annenin emzirmeye ilişkin tutumu en önemli faktörlerden biridir (6-8).

Pandemi sürecinde, gebeler virüsün doğumdan

önce, doğum sırasında ve doğumdan sonra aneden bebeğe geçebileceği konusunda endişe duyulmakta, hastalığa yakalanma durumunda bebeklerini emzirmeye devam etme konusunda kararsızlık yaşamaktadırlar (9, 10).

Çin'in Wuhan kentinde yapılan bir çalışmada, gebeliğinde COVID-19'dan etkilenen annelerden ilk laktasyonda toplanan süt örnekleri incelenmiş ve anne sütünde virüs varlığı saptanmamıştır (11). Avustralya'da gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da, COVID-19'lu annelerin gerekli koruyucu önlemler bebeğinde ayrı kalmasına gerek olmadığı, emzirmenin mümkün ve güvenli olduğu belirtilmiştir (12). Literatürde yer alan çalışmaların sınırlı olması ve emzirmemenin uzun vadeli risklerinin hesaplanması için daha geniş örneklemelerde çalışmalara ihtiyaç vardır.

Güncel çalışmalar, onaylanmış veya şüpheli COVID-19 enfeksiyonu olan kadınların, başka sınırlamalar olmadan emzirmeye teşvik edilmesini, ancak olası sorunları en aza indirmek için gerekli önlemlerin alınmasını tavsiye etmektedir. Pandemi sürecinde, oda paylaşımı ve kesintisiz anne-bebek yakınlığı, COVID-19'lu anneler için de iyi emzirmenin sağlanmasında önemli bir faktör olarak önerilmektedir. COVID-19'un neden olduğu ağır sağlık koşulları nedeniyle annelerin bebeklerini emziremedikleri durumda yetkin sağlık uzmanlarından destek almaları, süt sağma veya relaksasyon (bir boşluktan sonra veya çok az emzirmeden sonra emzirmeye yeniden başlama süreci) gibi güvenli alternatif yöntemlerle bebeklerine anne sütü vermeleri önerilmektedir (13).

Hemşire ve ebeler, pandemi sürecinde anneleri emzirmenin yararları konusunda bilinçlendirmeli ve gerekli tüm önlemlerini sağlayarak emzirmeye teşvik etmelidirler. Hemşire ve ebeler, COVID-19 tanılı ve şüpheli emziren tüm annelere, yeni doğanı besleme, kolostrum ve süt sağma konularında danışmanlık vermelidir. Annede hastalık bulaş korkusunun emzirme davranışında yaratacağı riskleri saptayabilmeli ve erken dönemde gerekli müdahalelerde bulunabilmedir.

Bu araştırma, 0-6 ay arası bebeği olan annelerin COVID-19 korkusunun emzirme tutumları üze-

rinde etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Gereç ve Yöntem

Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki araştırma İstanbul ili Avrupa yakasında hizmet veren bir zincir hastanede, 1 Kasım-31 Aralık 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini; çalışmanın yürütüldüğü hastaneye son altı ayda başvuran 0-6 ay arası bebeği olan 665 anne oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğü evren belli olduğu durumda örneklem hesaplama formülüne göre hesaplanmış ve çalışmanın örnekleminin en az 190 kişi olması gerektiği bulunmuştur. Çalışma, Türkçe konuşup anlaşılabilen, bebeğini emziren, gebeliğinde ve emzirme döneminde COVID-19 geçirmemiş ve çalışmaya katılmaya istekli 244 anne ile tamamlanmıştır.

Araştırma verileri tanıtıcı soru formu, COVID-19 Korkusu Ölçeği Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği ile elde edilmiştir.

Tanıtıcı soru formu: Literatür doğrultusunda hazırlanan katılımcıların sosyo-demografik, emzirme ve COVID-19 ile ilgili bilgilerini sorgulayan 15 sorudan oluşmaktadır.

COVID-19 Korkusu Ölçeği (FCV-19S): Ahorsu ve ark. (2020) tarafından geliştirilen tek boyutlu 7 maddeli, beşli likert tipteki ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Bakioğlu ve ark.(2020) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinal halinde Cronbach alfa katsayısı 0.82 olarak belirtilmiştir. Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında ise Cronbach alfa katsayısı 0.88 olarak bildirilmiştir. Ölçekten alınan düşük puanlar COVID-19 korkusunun düşük düzeyde, ölçekten alınan yüksek puanlar ise COVID-19 korkusunun yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. (14). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.81 olarak hesaplanmıştır.

Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği; De La Mora ve Russell (1999) tarafından 1999 yılında emzirmeye karşı kadınların tutumlarını değerlendirmek ve bebek besleme yönteminin yanı sıra emzirme süresini tahmin için tasarlanmıştır (15). Türkçe geçerlik-güvenirlik çalışmasını Ekşioğlu

ve ark. (2016) yapmıştır. Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği'nin erken dönemde emzirmeyi bırakma riski olan anneleri belirlemede güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçek, 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında değişen 5'li likert tipi 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki sekiz madde anne sütüyle besleme konusunu olumlu yapmakta iken dokuz madde formül beslenme konusunda olumlu ifadeler içermektedir. Formül beslenme maddeleri ters (1=5, 2=4, 4=2, 5=1) puanlanmaktadır. Toplam tutum puanı 17 ile (biberonla beslemede pozitif tutum) 85 puan (emzirmede pozitif tutum) arasında değişmektedir. Ölçeğin kesme değeri yoktur, yüksek puanlar olumlu emzirme tutumunu göstermektedir (16). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.72-olarak hesaplanmıştır.

Verilerinin analizinde frekans, ortalama ve standart sapma dağılımları; bağımsız t-testi, One Way Anova testi ve Spearman Korelasyon Testi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi ise %95 güven aralığında ve $p \leq 0,05$ anlamlılık düzeyinde yapılmıştır.

Veri toplama işlemi öncesinde, bir üniversitenin Girişimsel Olmayan Etik Kurulu'ndan etik kurul izni ve çalışmanın yürütüleceği hastaneden kurum izni alınmıştır. Araştırmaya dahil edilen katılımcılara gönüllü onam formu doldurulmuştur. Araştırma süresince Helsinki Bildirgesi kurallarına uyulmuştur. Katılımcılara araştırmaya katılım konusunda özgür oldukları ve araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmayı bırakabilecekleri belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarının kimlik bilgileri verilmeden bilimsel amaçla yayınlanabileceği konusunda bilgi verilmiştir.

Araştırma, bir özel hastaneye başvuran annelerin verdikleri yanıtlarla sınırlıdır. Annelerin pandemi nedeniyle hastanede kalma sürelerini kısa tutmak istemesi sebebiyle çalışmaya katılmayı istemesi çalışmanın güçlüklerindedir.

Bulgular

Tablo 1. Annelerin Tanıtıcı Özellikleri, İstanbul 2022

Değişkenler	n	%	
Yaş ortalaması (yıl) 33,19±3,99 (min: 25; maks: 44)			
Eğitim Durumu	Lise	25	10,2
	Üniversite	219	89,8
Çalışma Durumu	Evet	208	85,2
	Hayır	36	14,8
Doğum şekli	Normal	48	19,7
	Sezaryen	196	80,3
Gebelik sayısı	1 kez	99	40,6
	2 kez	104	42,6
	3 kez ve üzeri	41	16,8

Araştırmaya dahil edilen annelerin yaş ortalamaları 33,19±3,99 (min:25, maks:44) yıldır. Katılımcıların %89,8'inin üniversite mezunu olduğu, %85,2'sinin çalıştığı, %80,3'ünün sezaryen ile doğum yaptığı ve %42,6'sının 2 kez gebelik yaşadığı saptandı (Tablo 1).

Bebeklerle ilgili yapılan değerlendirmede; bebek yaşı ortalaması 2,72±1,01 ay, bebek doğum kilosu ortalaması 3293,50±380,87 gr, bebek doğum boyu ortalaması 49,03±1,10 cm ve bebeğin şimdiki kilosu ortalaması 4419,83±302,31 gr olarak bulundu. Bebekler aylara göre değerlendirildiğinde %41,8'inin 1-3 aylık olduğu ve % 52'sinin kız bebek olduğu saptandı (Tablo 2).

Annelerin %56,1'i ebeden bilgi aldığını, %58,6'sı daha önce emzirme deneyimi olduğunu, %70,1'i bebeğinin anne sütü ile beslediğini belirtmiştir. Annelerin %88,1'inin COVID-19 testi pozitif çıkan tanıdığı olduğu ve %83,6'sı emzirirken bebeğe COVID -19 bulaşacağını belirtmiştir (Tablo 3).

Annelerin COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması 23,33±4,19 ve Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği puan ortalaması 63,63±5,77 olarak bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 2. Bebeklerin Tanıtıcı Özellikleri, İstanbul 2022

Değişkenler	Min-maks	Ort±ss	
Bebek yaşı (ay)		2,72±1,01	
Bebek doğum kilosu (gr)	2165-4810	3293,50±380,87	
Bebeğin şimdiki kilosu (gr)	2220-8710	4419,83±302,31	
Bebek doğum boyu (cm)	45,5-52,0	49,03±1,10	
	n	%	
Bebek yaşı	Yeni doğan	98	40,2
	1-3 ay	102	41,8
	4-6 ay	44	18,0
Bebek cinsiyeti	Kız	127	52,0
	Erkek	117	48,0

Tablo 3. Annelerin; Emzirme ve COVID-19 Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı, İstanbul 2022

Değişkenler		n	%
Anne sütü hakkında bilgi kaynağı	Ebe	137	56,1
	Hemşire	85	34,8
	Hekim	22	9,1
Daha önce emzirme deneyimi olma durumu	Var	143	58,6
	Yok	101	41,4
Bebeğin beslenme şekli	Anne sütü	171	70,1
	Karışık	73	29,9
COVID 19 testi pozitif çıkan tanıdığı olma durumu	Var	215	88,1
	Yok	29	11,9
Emzirirken bebeğe COVID 19 bulaşacağını düşünme durumu	Evet	204	83,6
	Hayır	40	16,4

Tablo 4. Annelerin COVID-19 Korkusu Ölçeği ve Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği Puan Ortalamaları, İstanbul 2022

Ölçekler	Ort±ss	Min.	Maks.
COVID-19 Korkusu Ölçeği	23,33±4,19	15,00	30,00
Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği	63,63±5,77	43,00	73,00

Tablo 5. COVID-19 Korkusu ile Bebek Beslenmesi Ölçeği Puan Ortalamaları Arasındaki Korelasyon, İstanbul 2022

Ölçekler	COVID-19 Korkusu ölçeği	
	r	p
Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği	0,228	0,000**

**Korelasyon $p \leq 0.01$ düzeyinde anlamlıdır. Spearman Korelasyon Testi

Annelerin COVID-19 korku düzeyleri ile bebek beslenmesi tutum düzeyleri arasında pozitif yönlü düşük düzeyde korelasyon bulundu ($r=0,228$ $p=0,000$). Buna göre annelerde COVID-19 korkusu arttıkça bebek beslenmesi tutum düzeyleri de artmakta (Tablo 5).

Tartışma

Anne sütü, tüm bileşenleri ile bebeğin savunma sistemini güçlendiren eşsiz bir besin maddesidir. COVID-19'un anne sütünde bulunması, anne sütü ile bebeğe bulaşması bugüne kadar gösterilmemiştir. Dünya Sağlık Örgütü ve Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC), bulaşmayı önlemek için uygun koşullar sağlandığında annenin bebeğini emzirmesini önermektedir (1-3, 17).

Bebeğin anne ile yakın teması, bulaşmayı engelleyen koşullar sağlanmadığında bebek için ciddi risk oluşturacaktır. Anne sütünden bulaşma bilinmemekle birlikte, emzirme sırasında enfekte bir anneden solunum yoluyla bulaşabileceği bilinmektedir. Türk Neonatoloji Derneği emzirme konusunda her bebeğin ve annenin bireysel olarak değerlendirilmesini, anne ve ailenin emzirmeye karar vermesini önermektedir (18).

Araştırma kapsamındaki annelerin %70,1'i bebek beslenme şekli olarak anne sütünü tercih etmektedir (Tablo 3). Türkiye'de Covid-19 enfekte annelerden doğan bebeklerin dahil edildiği çok merkezli bir çalışmada, mama ile beslenen bebeklerin %36'sının sağılmış anne sütü ile beslendiği bildirilmiştir (19). Annelerinde gebelikte COVID-19 enfeksiyonu olmayan ve sonradan sosyal kaynaklı COVID-19 enfeksiyonu geçiren yeni doğanlar ile yapılan çalışmada ise; bebeklerin beslenme yönteminin % 22'si sadece anne sütü, % 52'si anne sütü ve mama ve % 26'sı mama ile beslendiği bulunmuştur (20).

Annelerin %83,6'sı emzirirken bebeğe Covid-19 virüsünün bulaşacağını düşünmektedir (Tablo 3). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan çalışmada, New York bölgesinde 116 COVID-19 enfeksiyonlu gebe kadın izlenmiş; 82 bebek anneleriyle birlikte aynı odada ve 64 bebeğin anneleri bebeklerini maske takarak ve hijyen kurallarına (el hijyeni, memeyi silme) uyarak emzirmiştir. Bu

bebeklerin hiçbirinde virüs tespit edilmemiştir, bu nedenle COVID-19 olan annelerin uygun koşullar sağlandığında bebeklerini emzirmeleri önerilmektedir (21).

Annelerin COVID-19 Korkusu Ölçeğinden ortalama $23,33\pm 4,19$ puan aldığı ve bunun orta düzeyde olduğu saptanmıştır (Tablo 4). Hossain ve ark.'nın (2020) araştırmasında hamileliğin son döneminde olan kadınların %84,6'sının COVID-19 enfeksiyonundan korktuğu ve orta düzeyde korku yaşadığı bildirilmiştir (22). Uzun ve ark.'nın (2021) araştırmasında yeni doğum yapmış kadınların COVID-19 korkusunun orta düzeyde olduğu saptanmıştır (23). COVID-19 salgınının getirdiği olumsuzluk ve belirsizlik insanların korku ve endişelerini artırmıştır (24). Bu sonuçlar, araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Araştırma kapsamındaki annelerin Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği puan ortalaması $63,63\pm 5,77$ olarak bulunmuş ve bebek beslenme tutumlarının yüksek olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Tablo 4). Doğan'ın (2019) araştırmasında 0-36 ay arası bebeği olan annelerin Iowa puan ortalamaları $57,8\pm 8,43$ olarak bildirilmiştir (25). Yıldız ve Gölbaşı (2020)'nin araştırmasında 4-6 aylık bebeği olan annelerin beslenme tutum ölçeğinden aldığı puan ortalaması $48,20\pm 4,43$ puan aldıkları belirtilmiştir (26). Aydın (2021)'in araştırmasında da katılımcıların Iowa Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeği ortalama puanları $65,3\pm 3,26$ bulunmuştur (27). Hamze ve ark.'nın (2019) postnatal ilk günlerde 324 anne ile yaptıkları çalışmada, annelerin %52,8'nin 55-61 puan arası puan aldığı belirtilmiştir (28). Chen ve ark.'nın (2013) araştırmasında Avustralya ve Çin'de yaşayan Çinli kadınlarla Iowa bebek beslenme ölçeğinden Avustralya'dakilerde ortalama 60 puan ve Çin'dekiler ise ortalama 57,7 puan almıştır (29). Sittlington ve ark.'nın (2007) Kuzey İrlanda'da 8-12 gestasyon haftasındaki gebelerde yaptıkları Iowa bebek beslenme skalasında annelerin %42,7'si emzirmeyi ve %32,3'ü formül mama ile besleme aldığı bildirilmiştir (30). Topal ve ark.'nın (2017) 391 kadını dahil ettikleri çalışmada beslenme tutum ölçeğinden ortalama 48.1 puan aldıkları belirtilmiştir (31). Küçüköğlü ve ark.'nın (2015) yenidoğan yoğun bakımda yatan

bebeklerin anneleri ile gerçekleştirdiği çalışmada annelerin 65,5 puan aldıkları bildirilmiştir (32). Araştırma bulgusunun, diğer bulgulara oranla yüksek olmasının, annelerin öğrenim düzeylerinin yüksek olmasından ve hastanenin hitap ettiği kesimin, sosyoekonomik düzeyi yüksek bireyler olmasının kaynaklanmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Annelerin COVID-19 korku düzeyleri ile bebek beslenmesi tutum düzeyleri arasında pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki bulunmuştur (Tablo 5). Buna göre annelerde COVID-19 korkusu arttıkça, bebek beslenmesi tutum düzeyleri de artmaktadır. Annelerin COVID-19 korkusunun artmasına bağlı olarak emzirme tutumlarının da olumlu yönde arttığını göstermektedir. Belçika’da birinci basamak sağlık hizmetlerinde yürütülen bir çevrimiçi anket çalışmasına 3823’ü emziren 6470 kadın dahil edilmiş; annelerin % 91’inin COVID-19 salgını nedeniyle beslenme planını değiştirmedeği ve %97’sinin emzirmeyi bırakmayı bile düşünmediklerini belirtmiştir. Annelerin %82’si uzun süre evde kalmaları nedeniyle emzirme sıklığını artırdıklarını ve anne sütünün bebeklerini COVID-19’a karşı koruyacağına inandıklarını bildirmiştir. Emzirme süresine ilişkin olarak annelerin %55’i pandemi nedeniyle emzirme süresini uzatmayı düşündüklerini belirtmiştir. Öte yandan kadınların %18’i, küresel pandemiye ilişkin endişelerle anne sütü miktarındaki azalma ve evde çocuk bakımı sorumlulukları konusunda artan endişeleri nedeniyle emzirme sıklığını azaltmıştır. Anneler daha önce emzirme deneyimi yaşayanların ise %86’sı COVID-19’un kararlarını da etkilemediğini belirtmiştir (33). Vasquez-Vasquez ve ark. (2021) doğum sonrası dönemde 112 aydan küçük bebeği olan 1365 kadınla gerçekleştirdiği çalışmada, emziren annelerin %30’u COVID-19 döneminde bebek besleme sıklığında artış olduğunu bildirmiş; annelerin %13’ü karantina nedeniyle bebeğin beslenmesine ilişkin planlarını değiştirmiştir (34). Bu araştırmalarda, salgında emziren annelerin kaygıları olmakla birlikte genel olarak emzirme tutumlarının olumlu düzeyde etkilendiği ortaya konulmuş olup, araştırma sonuçları literatürle uyumludur. Çalışma bulgusundan farklı olarak, Brown ve Shenker (2020) 12 aylık bebeği

olan ve emziren annelerle gerçekleştirdiği çalışmada, annelerin %18,9’u pandemide yeterli profesyonel destek alamaması sebebiyle emzirmeyi bıraktığını ifade etmiştir. Ayrıca, emzirmenin güvenliği ile ilgili endişelerinin de emzirmeyi bırakmasında etkili olduğu belirtilmiştir (35). Amerika Birleşik Devletler’inde 258 hamile kadınla yürütülen, bir çalışmada yalnızca bir kadının (%1,1) emzirme planını mamaya geçerek değiştirdiği bulunmuştur (36). Dünya çapında, tavsiye edildiği gibi emzirmenin evrensel olarak uygulanması halinde yılda 800.000’den fazla çocuğun hayatı kurtarılabilir. Anne sütü almayan bebeklerin bağıışıklığı bozulur (37). Emzirme yoluyla bebeklere sağlanan koruma, salgının sağlık sistemleri ve gıda güvenliği üzerindeki etkisi nedeniyle şu anda artan bir öneme sahiptir. Bundan dolayı özellikle salgın döneminde annelerin emzirme ile ilgili desteklenmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

0-6 ay arası bebeği olan annelerin COVID-19 korkusu düzeylerinin ve emzirme tutumu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada, annelerin %83,6’sı emzirirken bebeğe COVID-19 virüsünün bulaşacağını düşünmektedir. Annelerin COVID-19 korkusu orta düzeyde ve bebek beslenme tutumu yüksek düzeyde bulunmuştur. Annelerin COVID-19 korkusu arttıkça bebek beslenmesi tutum düzeyleri de artmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- Hemşire ve ebelerin annelere ve anne adaylarına emzirme ve COVID-19 arasındaki ilişkiyi içeren güncel ve bilimsel bilgileri kapsayana eğitimler vermesi,
- Gebelerin doğumdan önce Covid-19 korku düzeylerini ve bebek beslenme tutumlarını belirlemek amacıyla değerlendirilmesi ve korku düzeyleri yüksek ve emzirme tutumları düşük olan gebelere yönelik destek programları oluşturulması
- Farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip örneklem grupları ile benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. "WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19" - 3 March 2020. 2020. <https://www.who.int/covid-19/information> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2020
2. World Health Organization. "WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19" - 18 March 2020. <https://www.who.int/covid-19/information> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2020a
3. World Health Organization Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). 2020. Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2020b
4. Qing Cao, Yi-Ching Chen, Chyi-Liang Chen, Cheng-Hsun Chiu. "SARS-CoV-2 infection in children: Transmission dynamics and clinical characteristics". *J Formos Med Assoc* 2020, 119:670-3.
5. Zeng LK, Tao XW, Yuan WH, Wang J, Liu X, Liu ZS. "First case of neonate with COVID 19 in China". *Zhonghua Er Ke Za Zhi*, 2020;58:279-80.
6. World Health Organization . "Global strategy for infant and young child feeding".2003. Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2020
7. Goldman AS. "Future research in the immune system of human milk". *The Journal of Pediatrics*, 2019, 206, 274-279.
8. Eksioğlu A, Yeşil Y, Çeber Turfan E. "Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeğinin (Iowa) Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 2016, 13(3), 209-215.
9. Davanzo R. "Breast feeding at the time of COVID-19: Do not forget expressed mother's milk, please". *Archives of Disease in Childhood-Fetal and Neonatal Edition*.2020
10. Wu Z, McGoogan JM. "Characteristics of and important lessons from the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in China: summary of a report of 72. 314 cases from the Chinese Center for Disease Control and Prevention". *JAMA*. 2020, 323(13):1239-42
11. Chen H, Guo J, Wang C, Luo F, Yu X, Zhang W. "Clinical characteristics and intrauterine vertical transmission potential of COVID-19 infection in nine pregnant women: a retrospective review of medical records". *Lancet*, 2020;395:809-15.
12. Lowe B, Bopp B. "COVID-19 vaginal delivery—a case report". *Aust N Z J Obstet Gynaecol*, 2020, 5(4).
13. Marinelli KA. "International perspectives concerning donor milk banking during the SARS-CoV-2 (COVID-19) Pandemic". *J Human Lactation*, 2020, 3(2).
14. Bakıoğlu F, Korkmaz O, Ercan H. "Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress". *International Journal of Mental Health and Addiction*, 2020, 1-14.
15. De La Mora A, Russell DW. "The Iowa Infant Feeding Attitude Scale: Analysis of reliability and validity". *Journal of Applied Social Psychology* 1999; 29(11), 2362-80.
16. Eksioğlu A, Yeşil Y, Çeber Turfan E. "Bebek Beslenmesi Tutum Ölçeğinin (Iowa) Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 2016, 13(3), 209-215.
17. Centers for Disease Control and Prevention. Considerations for Inpatient Obstetric Healthcare Settings. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/inpatient-obstetric-healthcare-guidance.html>, 2020. (Erişim Tarihi: 15.12.2020)
18. Erdeve Ö, Çetinkaya M, Baş AY, Narlı N, Duman N, Vural M. "The Turkish Neonatal Society proposal for the management of COVID-19 in the neonatal intensive care unit". *Turk Pediatri Ars*, 2020, 55, 86-92.
19. Oncel MY, Akın IM, Kanburoglu MK, Tayman C, Coskun S, Narter F. "Neo-Covid Study Group. A multicenter study on epidemiological and clinical characteristics of 125 newborns born to women infected with COVID-19 by Turkish Neonatal Society". *Eur J Pediatr*, 2020, 2(7), 1-10.
20. Zeng L, Xia S, Yuan W, Yan K, Xiao F, Shao J. "Neonatal early-onset infection with SARS-CoV-2 in 33 neonates born to mothers with COVID-19 in Wuhan", *China. JAMA Pediatr*, 2020, (1), 14-16.
21. Salvatore CM, Han JY, Acker KP, Tiwari P, Jin J, Brandler M. "Neonatal management and outcomes during the COVID-19 pandemic: an observation cohort study". *Lancet Child Adolesc Health*, 2020, 11(3), 13.
22. Hossain N, Samuel M, Sandeep R, Imtiaz S, Zaheer S. "Perceptions, Generalized Anxiety and Fears of Pregnant women about Corona Virus infection in the heart of Pandemic". *Research Square*, 2020.
23. Uzun A, Öztürk GZ, Bozkurt Z, Çavuşoğlu M. "Investigating of fear of COVID-19 after pregnancy and association with breastfeeding". *Journal of Ideas in Health*, 2021, 4(1), 327-333.
24. Mertens G, Gerritsen L, Duijndam S, Saleminck E, Engelhard IM. "Fear of the coronavirus (COVID-19): predictors in an online study conducted in March 2020". *J Anxiety Disorders*. 2020, 74,102258
25. Doğan G. *Annelerin bebek beslenmesine yönelik bilgi, tutum davranışları ile postpartum depresyon durumlarının değerlendirilmesi (Master's thesis, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü)*, 2019.
26. Yıldız İ, Gölbaşı Z. "4-6 Aylık Bebeği olan Annelerin

Emzirme Davranışları ile Bebek Beslenme Tutumlarının Belirlenmesi". *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 2020, 14(4), 554-563.

27. Aydın E. Annelerin Demografik Özelliklerine Göre Bebek Beslenmesi Tutumlarının Iowa Ölçeğine Göre Değerlendirilmesi, *Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi*, 2021.

28. Hamze L, Mao J, Reijnsider E. "Knowledge and attitudes towards breastfeeding practices: A cross-sectional survey of postnatal mothers in China". *Midwifery*, 2019,7, 68–75.

29. Chen S MSc, Binns CW MBBS MPH PhD, Liu Y MHA, Maycock B PhD, Zhao Y PhD, Tang L MSc. "Attitudes towards breastfeeding-the . Iowa Infant Feeding Attitudes Scale in Chinese mothers living in China and Australia". *Asia Pac Clin Nutr*, 2013, 22 (2), 266-269.

30. Sittlington J, Steward-Knox B, Wrigth M, Bradbury I, Scott JA. "Infant-feeding attitudes of expectant mothers in Northern Ireland". *Health Educ Res*, 2007, 22(4), 561-70.

31. Topal S, Uslu Yuvacı H, Erkorkmaz Ü, Çınar N, Altunkaynak S. "The determination of infant feeding attitudes among Turkish mothers using the IOWA Infant Feeding Attitudes Scale". *J Pak Med Assoc Vul*, 2017, 67, 1567-73.

32. Küçükoğlu S, Aytekin A, Ateşeyan S. "Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin bebeklerine anne sütü verme eğilimleri ile öz yeterliliklerinin karşılaştırılması". *Balıkesir Sağlık Bil Derg*, 2015,4(2).

33. Ceulemans M, Hompes T, Foulon, V. "Mental health status of pregnant and breastfeeding women during the COVID-19 pandemic: A call for action". *Int. J. Gynecol. Obs*. 2020, 151, 146–147

34. Vazquez-Vazquez A, Dib S, Rougeaux E, Wells JC, Fewtrell M. "The impact of the Covid-19 lockdown on the experiences and feeding practices of new mothers in the UK: Preliminary data from the COVID-19 New Mum Study". *Appetite*, 2021, 156, 104985.

35. Brown A, Shenker N. "Experiences of breastfeeding during COVID-19: Lessons for future practical and emotional support". *Matern. Child. Nutr*, 2020, 17, e13088.

36. Burgess A, Breman RB, Bradley D, Dada S, Burcher P. "Pregnant women's reports of the impact of COVID-19 on pregnancy, prenatal care, and infant feeding plans". *Mcn Am. J. Matern. Child. Nurs*. 2020, 46, 21–29.

37. Victora CG, Bahl R, Barros A, França G, Horton S, Krausevec J, Murch S, Sankar MJ, Walker N, Rollins NC. "Lancet Breastfeeding Series Group. Breastfeeding in the 21st century: Epidemiology, mechanisms, and lifelong effect". *The Lancet*, 2016, 387(7), 475–490.